

(इंग्रजीत टंकलिखित न्यायनिर्णयाचा मराठी अनुवाद)

मुंबई उच्च न्यायालय

औरंगाबाद खंडपीठ

फौजदारी पुनरीक्षण अर्ज क्रमांक 22/2010

विलास वल्द हनमंथराव कुलकर्णी,

वय:- 49 वर्षे, व्यवसाय:- नौकरी,

राहणार:- फ्लॅट क्रमांक 401,

प्रकाश-उदय एस. अंब, आंबेगाव रोड,

कात्रज, पुणे-46.

...अर्जदार

[मूळ आरोपी]

//विरुद्ध//

महाराष्ट्र राज्य

...उत्तरवादी

....

श्रीमती रश्मी एस. कुलकर्णी आणि सुश्री नमिता पी. थोले, अर्जदाराचे वकील.

श्री. के. के. नाईक, ए. पी. पी. उत्तरवादी/राज्यासाठी.

....

न्यायमंच : न्यायमूर्ति अभय एस. वाघवासे.

राखून ठेवण्याचे दिनांक :- 12.12.2024.

अधिघोषित करण्याचे दिनांक : 07.01.2025.

न्यायनिर्णय:-

1. सुधारणावादी धुळे येथील विद्वान मुख्य सत्र न्यायाधीश यांनी 20.01.2010 रोजी फौजदारी अपील क्रमांक 86/2007 मध्ये दिलेल्या निकालाला आणि आदेशाला अपवाद मानतो, जो विद्वान न्यायदंडाधिकारी प्रथम श्रेणी, साक्री यांनी एस. टी. सी. सी. क्रमांक 1331/2000, दिनांक 16.08.2007 मध्ये दिलेल्या निकालाच्या आणि आदेशातून उद्धवतो. कलम 304-ए, 279 आयपीसीच्या आणि मोटार वाहन कायद्याच्या कलम 184 अंतर्गत शिक्षापात्र गुन्ह्यासाठी सुधारणावादीला दोषी ठरवतो.

थोडक्यात तथ्ये

2. 20.09.2000 च्या दुपारी, तालुका सक्रीच्या देवनगर गावाकडे चालत जाणाऱ्या सुनंदा नावाच्या मुलीला सुधारणावादी चालवत असलेल्या जिप्सी गाडीने धडक दिली. अभियोगापेक्षांनुसार, वाहन वेगाने आणि बेदरकारपणे आणि निष्काळजीपणे चालवले जात होते, ज्यामुळे पादचारी मुलीला धक्का बसला आणि तिचा जागीच मृत्यू झाला.. स्वतः सुधारणावादीच्या तक्रारवर, पी. डब्ल्यू. 4. ए. पी. आय. गुजर यांनी गुन्ह्याची नोंद केली आणि तपास केला आणि सुधारणावादीवर एस. टी. सी. सी. क्रमांक 1331/2000 द्वारे विद्वान जे. एम. एफ. सी. द्वारे योग्यरित्या आरोपपत्र दाखल करण्यात आले आणि खटला चालवण्यात आला आणि त्याला आय. पी. सी. च्या कलम 304-ए आणि 279

तसेच मोटार वाहन कायद्याच्या कलम 184 अंतर्गत दंडनीय गुन्ह्यांसाठी दोषी ठरवण्यात आले.

3. फौजदारी अपील क्रमांक 86/2007 द्वारे सत्र न्यायालयासमोरच्या उक्त निकालात अपवाद घेण्यात आला होता, परंतु विद्वान सत्र न्यायाधीशांनी दिनांक 20.01.2010 च्या निकाल आणि आदेशाद्वारे ते फेटाळले. त्यामुळे, सध्याची पुनरीक्षण.

सबमिशन

अर्जदाराच्या वतीने:

4. पुराव्याकडे लक्ष वेधून, सुधारणावादीचे विद्वान वकील असे म्हणतील की, राष्ट्रीय महामार्गावर आणि शिवाय, डांबरी रस्त्यावर झाला होता. पी. डब्ल्यू. 2 प्रकाशच्या पुराव्याच्या माध्यमातून हे न्यायालय घेत, हे तिचे म्हणणे आहे की, जरी हा साक्षीदार प्रत्यक्षदर्शी असल्याचा दावा करत असला, तरी मृत मुलगी स्वतः रस्त्यावर पळून गेली. म्हणजे, ती मुलगी घोडे चरवत असल्याचे म्हटले जात असे. म्हणजे, पी. डब्ल्यू. 3 झुन्काबाईच्या पुराव्यांवरून असेही सूचित होते की तिने आणि पी. डब्ल्यू. 2 ने तिला घाईघाईने आवाज दिल्याने, मुलगी सुधारणावादी चालवत असलेल्या वाहनाकडे आली आणि दुर्दैवी अपघात झाला. पी. डब्ल्यू. 2 आणि पी. डब्ल्यू. 3 हे दोघेही, जे महत्वाचे साक्षीदार आहेत, ते स्वीकारतात की एक ट्रक देखील रस्त्यावरून जात होता परंतु विरुद्ध

दिशेने जात आहे. त्यामुळे, ट्रक पाहून मुलगी संकोचली आणि सुधारणावादी चालवत असलेल्या वाहनाकडे आली असण्याची शक्यता आहे, असे सादर केले जाते.

5. विद्वान वकिलाने निदर्शनास आणून दिले की, सुधारणावादीने स्वतः पोलिस ठाण्यात तक्रार दाखल केली होती. रस्ते वाहतूक अपघाताच्या प्रकरणांमध्ये, अपघाताचे नेमके ठिकाण दाखवणे आणि स्थापित करणे हे अभियोग पक्षासाठी आवश्यक आहे यावर तिने भर दिला. परंतु येथे, तिच्या मते, स्पॉट पंचाने (पीडब्ल्यू 1) दिलेल्या उत्तरांवरून स्पष्टपणे दिसून येते की जागा त्वरित तयार गेली नाही आणि सुधारणावादीने बेदरकारपणे किंवा निष्काळजीपणे वाहन चालवल्यामुळे अपघात झाला हे अभियोग पक्षाने सिद्ध केलेले नाही.

6. हे न्यायालय, न्यायचौकशी न्यायालय आणि फर्स्ट अपीलरीय कोर्ट या दोघांच्या निरीक्षणांद्वारे घेतल्यास, उपलब्ध पुराव्याचे चुकीचे मूल्यांकन केले जात आहे, असे तिचे म्हणणे आहे. निष्काळजीपणा किंवा बेदरकारपणा, जे अपरिहार्य बाब आहेत, ते वाजवी संशयाच्या पलीकडे सिद्ध होत नाहीत. पुरावा कायद्याच्या कलम 25 नुसार पोलीस ठाण्यात सुधारणावादीने दिलेली कोणतीही माहिती स्वीकारार्ह नव्हती, हे मान्य करण्यात न्यायचौकशी न्यायालय अपयशी ठरले. खालील दोन्ही न्यायालये अशा कायदेशीर पैलूचे आकलन करण्यास अयशस्वी ठरली आणि म्हणूनच, विद्वान वकील अपीलला परवानगी देऊन हस्तक्षेप करण्याचा आग्रह करतात.

7. पर्याय म्हणून, विद्वान वकील असे म्हणतील की, सध्या 65 वर्षांपेक्षा जास्त वयाचा सुधारणावादी, अपराधी परिवीक्षा अधिनियमाचा लाभ घेण्यास पात्र आहे आणि शिवाय, तो पीडितेला भरपाई देण्यास तयार आहे.

उत्तरवादी-राज्याच्या वतीने

8. विद्वान न्यायचौकशी न्यायालय तसेच प्रथम अपील कोर्ट या दोघांनीही दिलेल्या निर्णयाला आणि आदेशांना पाठिंबा देताना, विद्वान ए. पी. पी. असे म्हणेल की, सुधारणावादी आक्षेपार्ह वाहन अतिवेगाने चालवत होता हे नाकारता येत नाही. या वाहनाच्या धडकेत मुलीचा जागीच मृत्यू झाला. रस्त्यावरील वाहतुकीकडे दुर्लक्ष केले जात होते. आय. पी. सी. चे कलम 304-ए आणि 279 चे आरोप आकर्षित करण्यासाठी आवश्यक घटक उपलब्ध असल्याने, खालील दोन्ही न्यायालयांनी समवर्ती आणि तर्कशुद्ध निष्कर्ष दिले. त्यामुळे तो पुनरीक्षण खारीज करण्याची प्रार्थना करतो.

अभियोग पक्षाचे पुरावे

9. आपल्या खटल्याच्या समर्थनार्थ, अभियोग पक्षाने तोंडी तसेच दस्तावेजी पुराव्यांवर भर दिला आहे. अभियोग पक्षाने तपासलेल्या चार साक्षीदारांची भूमिका आणि स्थिती आणि त्यांच्या पुराव्याची तात्पर्यार्थ खालीलप्रमाणे आहे:

पी. डब्ल्यू. 1 त्र्यंबक यांनी घटनास्थळ पंचनामा निशाणी 20 मध्ये पंच म्हणून काम

केले.

पी. डब्ल्यू. 2 प्रकाश हा मृत सुनंदाचा चुलत भाऊ आहे. तो स्वतः प्रत्यक्षदर्शी असल्याचा दावा करतो. निशाणी 33 मधील त्याच्या पुराव्यामध्ये, त्याने खालीलप्रमाणे अभिसाक्षी दिली :

“1. सुनंदा उर्फ सोनू ही माझ्या मावशीची मुलगी आहे. सुरत नागपूर महामार्गावरील देवनगर येथे 6 वर्षांपूर्वी दुपारी 2:30 वाजता ही घटना घडली. मी शाळेत जात होतो. त्यावेळी 3-4 मुली रस्त्याच्या कडेला घोडे चरवत होत्या. त्यापैकी एक होती सुनंदा. जर एखादी मुलगी सुरतच्या दिशेने असेल तर त्या रस्त्याच्या डाव्या बाजूला उपस्थित होत्या. एक मारुती जिप्सी धुळे च्या बाजूने आली. जिप्सी वेगाने जवळ आला आणि त्याने सुनंदाला धक्का दिला. जिप्सी चालकाने काही अंतरानंतर गाडी थांबवली. आम्ही आरडाओरडा केला आणि गावकरी जमले. जिप्सी चालक जिप्सी चालवत होता. सुनंदाच्या कपाळाला आणि डाव्या कानाला दुखापत झाली. यात तिचा जागीच मृत्यू झाला. काही वेळानंतर पोलीस घटनास्थळी आले. त्यांनी पंचनामा तयार केला आणि मृतदेह साक्री येथील ग्रामीण रुग्णालयात नेला. जिप्सी चालकाच्या चुकीमुळे हा अपघात झाला. मला जिप्सी मारुती वाहनाचा नंबर आठवत नाही.”

पी. डब्ल्यू. 3 झुन्काबाई यांनीही या अपघाताचे साक्षीदार असल्याचा दावा केला आहे. निशाणी 35 मधील तिचा पुरावा खालीलप्रमाणे आहे:

“1. ही घटना धुळे सुरत रोडवर देवनगर रोडवर दुपारी 2:30 वाजता घडली. त्यावेळी मी, धनाबाई, सुनंदाबाई आणि खातल नावाचा एक माणूस उपस्थित होतो. मी, धनाबाई आणि सुनंदाबाई रस्त्याच्या कडेला असलेल्या गावाच्या दिशेने जात होतो. त्यावेळी रस्त्यावर धुळेहून सुरतकडे जाणारा एक ट्रक होता. ट्रकने सुनंदाबाईंना धक्का दिला. त्यामुळे सुनंदाबाईंचा जागीच मृत्यू झाला. तिच्या कपाळावर आणि डोक्याच्या मागच्या बाजूला दुखापत झाली. तिच्या कवटीचे नुकसान झाले होते. ट्रक चालक ट्रक घेऊन निघून गेला. ट्रक चालकाच्या चुकीमुळे हा अपघात झाला.”

ती अभियोग पक्षाला पाठिंबा देत नसल्यामुळे, न्यायालयाच्या परवानगीने स्वतः ए. पी. पी. ने तिची उलटतपासणी केली.

पी. डब्ल्यू. 4 ए. पी. आय. अनिल गुजर हे तपास अधिकारी आहेत.

10. आय. पी. सी. च्या कलम 304-ए आणि 279 आणि मोटार वाहन कायद्याच्या कलम 184 अंतर्गत दोषसिद्धी आहे. पुराव्याच्या संबंधात निर्देश करण्यापूर्वी आणि त्याचे पुनर्मूल्यांकन आणि विश्लेषण करण्यापूर्वी, आवश्यक घटकांचे पुनरुत्पादन करणे फलदायी ठरेल.

नरेश गिरी विरुद्ध स्टेट ऑफ एम. पी. (2008) 1 एस. सी. सी. 791 या प्रकरणात कलम 304-ए चे स्वरूप आणि व्याप्ती यावर चर्चा करण्यात आली. कलम 304-ए असे म्हणते कि

जो कोणी 'सदोष मनुष्यवध' या सदरात न मोडणारी कोणतीही बेदरकार किंवा हायगयीची कृती करून कोणत्याही व्यक्तीच्या मृत्यूस कारण होईल त्याला, दोन वर्षांपर्यंत असू शकेल इतक्या मुदतीची कोणत्यातरी एका वर्गनाच्या कारावासाची, किंवा द्रव्यदंडाची, किंवा दोन्ही शिक्षा होतील.

या कलमाच्या तरतुदी अशा आहेत की कोणत्याही व्यक्तीचा मृत्यू आरोपीकडून कोणत्याही बेदरकारपणामुळे किंवा निष्काळजीपणामुळे झाला असावा. दुसऱ्या शब्दांत, आरोपींचे बेदरकारपणाचे किंवा निष्काळजीपणाचे कृत्य हे मृत्यूचे जवळचे कारण होते याचा पुरावा असणे आवश्यक आहे. एखाद्या व्यक्तीचा मृत्यू आणि आरोपीचे

बेदरकारपणा किंवा निष्काळजीपणाचे कृत्य यांच्यात थेट संबंध असणे आवश्यक आहे. अभियोग पक्षाने हे सिद्ध केले पाहिजे की त्याच्या बेदरकारपणा किंवा निष्काळजीपणामुळेच मृत व्यक्तीचा मृत्यू झाला.

आय. पी. सी. चे कलम 279 खालीलप्रमाणे आहे:

279. बेदरकारपणे वाहन चालवणे किंवा सार्वजनिक मार्गाने वाहन

चालवणे:- जेणेकरून मानवी जीवित धोक्यात येईल अथवा अन्य कोणत्याही व्यक्तीला दुखापत अगर क्षती पोचण्याचा संभव असेल इतक्या बेदरकारपणे किंवा हयगयीने जो कोणी कोणत्याही सार्वजनिक रस्त्यावरून एखादे वाहन हाकील किंवा सवारी करील त्याला, सहा महिन्यांपर्यंत असू शकेल इतक्या मुदतीची कोणत्यातरी एका वर्णनाच्या कारावासाची, किंवा एक हजार रुपयांपर्यंत असू शकेल इतक्या द्रव्यदंडाची, किंवा दोन्ही शिक्षा होतील.”

आय. पी. सी. चे कलम 279 अंतर्गत दंडनीय गुन्हा ठरवण्यासाठी, खालील घटक तयार करणे आवश्यक आहे:

i) बेदरकारपणे किंवा निष्काळजीपणे वाहन चालवणे किंवा वाहन चालवणे असणे आवश्यक आहे;

ii) ते सार्वजनिक मार्गाने असले पाहिजे; आणि

iii) वाहन चालवणे किंवा चालवणे अशा प्रकारे बेदरकारपणे किंवा निष्काळजीपणे असले पाहिजे असावे जेणेकरून मानवी जीव धोक्यात येईल किंवा चालकाशिवाय इतर कोणत्याही व्यक्तीला दुखापत किंवा दुखापत होण्याची शक्यता असेल.

मोटर वाहन कायद्याच्या कलम 184 मध्ये वेगाने किंवा सार्वजनिक जीवनासाठी धोकादायक अशा पद्धतीने वाहन चालवल्याबद्दल शिक्षेची तरतूद आहे.

विश्लेषण

11. येथे, अल्पवयीन असलेल्या मृत सुनंदा दिनांक 20.09.2000 ला रस्ते वाहतूक अपघात झाला यात कोणताही वाद नाही. आक्षेपार्ह वाहनाच्या चाकांमागे सुधारणावादी होता यात आणखी वाद नाही. पी. डब्ल्यू. 2 आणि पी. डब्ल्यू. 3 चा महत्त्वपूर्ण पुरावा आहे, कारण अभियोग पक्षांनुसार, ते दोघेही मृत व्यक्तीसोबत होते. राष्ट्रीय महामार्गावर आणि तो देखील तार रस्त्यावर अपघात झाला यातही वाद नाही. निष्काळजीपणा आणि बेदरकारपणा या दोन्ही गोष्टी सिद्ध करणे हे अभियोग पक्षाचे कर्तव्य आहे, ही कायद्याची निश्चित स्थिती आहे. निष्काळजीपणा गृहीत धरता येत नाही किंवा गृहीत धरता येत नाही. येथे, निदर्शनास आणून दिल्याप्रमाणे, उलट तपासणीमध्ये घटनास्थळाचे पंच

म्हणून काम करणाऱ्या पी. डब्ल्यू. 1 ने स्पष्टपणे कबूल केले आहे की रक्ताचे डाग कुठे सापडले हे अचूक ठिकाण सांगण्यास तो असमर्थ आहे.

12. मृत मुलीच्या सोबत असलेल्या पीडब्लू 2 प्रकाशने त्याच्या वरील चर्चा केलेल्या पुराव्यांमध्ये साक्ष दिली आहे की, 3-4 मुली रस्त्याच्या कडेला घोडे चरवत होत्या आणि त्यापैकी एक मृत सुनंदा होती. राष्ट्रीय महामार्गाच्या डांबरी भागात अपघात झाला होता हे मान्य आहे. अशा परिस्थितीचा विचार करता, ती मुलगी राष्ट्रीय महामार्गावरून आली आहे असा निष्कर्ष काढला जाऊ शकतो. न्यायचौकशी न्यायालयात सुधारणावादीने घेतलेला विशिष्ट बचाव असा आहे की, मुलीने महामार्ग ओलांडत असताना, उलट्या दिशेने जाणारा एक ट्रक पाहिला ज्यामध्ये अर्जदाराने चालवलेले वाहन पुढे जात होते आणि मृतक सुधारणावादीने चालवलेल्या वाहनाच्या दिशेने आला होता. अशा बचावासाठी, पी. डब्ल्यू. 2 ची उलट-तपासणी करण्यात आली आणि हे उघड होत आहे की, त्याच्या उलट-तपासणीच्या परिच्छेद 4 मध्ये, या साक्षीदाराने कबूल केले आहे की एक ट्रक खरोखरच धुळेच्या दिशेने जात होता, म्हणजे उलट दिशेने ज्या दिशेने सुधारणावादीने चालवलेले वाहन जात होते. पीडितेने रस्ता ओलांडण्याचा प्रयत्न केला आणि ट्रक पाहिल्यानंतर ती अचानक जिप्सीच्या खाली आली, सूचना पीडब्लू 2 ने नाकारली असली तरी पीडब्लू 3, तिच्या उलट-तपासणीच्या परिच्छेद 2 मध्ये मृत व्यक्तीसोबत असलेल्या आणखी एका साक्षीदाराने कबूल केले आहे की तिने आणि

पीडब्लू 2 ने मृत व्यक्तीला वेगाने पुढे जाण्यासाठी आवाज दिला होता. उलट-तपासणीमध्ये अशी उत्तरे येत असताना, संरक्षणाची केस काही प्रमाणात संभाव्य होते, की ती मुलगी स्वतः राष्ट्रीय महामार्गावरून आली होती आणि उलट्या दिशेने जाणारा ट्रक पाहून ती मुलगी सुधारणावादीच्या वाहनाकडे आली असण्याची शक्यता आहे.

पीडब्लू 2 ने जरी पीडित आणि इतर मुली रस्त्याच्या कडेला घोडे चरवत असल्याचे अभिसाक्ष दिली असला तरी, ती मुलगी राष्ट्रीय महामार्गाच्या डांबरी भागावर का आणि कशी आली हा प्रश्न उद्भवतो. ही दुर्घटना राष्ट्रीय महामार्गाच्या डांबरी भागात घडली यात अभियोग पक्षाचा आक्षेप नाही. सुधारणावादीने चालवलेले वाहन रस्त्याचा डांबरी भाग सोडून मुलीकडे गेले होते हे दर्शविण्यासाठी कोणताही पुरावा नाही. ती मुलगी स्थिर उभी होती हे दाखवण्यासाठी कोणताही पुरावा नाही. वरवर पाहता, राष्ट्रीय महामार्गावर आणि तो देखील डांबरी भागात अपघात झाला असा अभियोग पक्षाने स्वतः दाखल केला आहे. त्याचप्रमाणे, सुधारणावादी चालवत असलेल्या वाहनाच्या अतिवेगाचा किंवा उच्च वेगाचा कोणताही पुरावा नाही. निष्काळजीपणे वाहन चालवणे हे देखील खटल्यातून सिद्ध होणे अपेक्षित आहे. या प्रमाणात पुरावे देखील अभिलेखावर आलेले नाहीत.. दुर्दैवाने, घटना घडण्याचा पंचनामा त्याच दिवशी तयार करण्यात आले नाही आणि पी. डब्ल्यू. 1 पंचाने कबूल केले की ते दुसऱ्या दिवशी तयार केले गेले होते आणि पंचनामा तयार करण्याची अचूक तारीख देखील तो सांगू शकत नाही. रस्ते

वाहतूक अपघातांशी संबंधित प्रकरणांमध्ये, जबाबदारी निश्चित करण्यासाठी स्पॉट पंचनामा महत्त्वपूर्ण आणि निर्णायक असतो. येथे, अपघाताच्या वास्तविक ठिकाणाबद्दल भंगुर किंवा कोणताही पुरावा नाही.

13. म्हणून, वरील चर्चा केलेल्या पुराव्यांच्या प्रकाशात, विशेषतः, अतिवेग किंवा वाहन निष्काळजीपणे आणि धोकादायक पद्धतीने चालवले जात असल्याचा कोणताही ठोस पुरावा नसल्यामुळे, खालील दोन्ही न्यायालयांनी नोंदवलेल्या निष्कर्षांना कायम ठेवता येणार नाही आणि म्हणूनच त्यात हस्तक्षेप करणे आवश्यक आहे. परिणामी, खालील आदेश पारित केला जातो:

आदेश

- I. फौजदारी पुनरीक्षण अर्जाला अनुमती देण्यात येते.
- II. 16.08.2007 रोजी कलम 304-ए, 279 आय.पी.सी. आणि मोटार वाहन कायद्याच्या कलम 184 अंतर्गत दंडनीय गुन्ह्यासाठी विद्वान जेएम एफ सी, साक्री यांनी सुधारणावादी विलास पुत्र हनुमंतराव कुलकर्णी यांना दिलेली शिक्षा आणि दिनांक 20.01.2010 रोजीच्या आदेशानुसार धुळे येथील विद्वान मुख्य सत्र न्यायाधीश यांनी फौजदारी अपील क्रमांक 86/2007 मध्ये पुष्टी केलेली शिक्षा रद्दबातल आणि रद्द करण्यात येत आहे.
- III. सुधारणावादीला आय.पी.सी. च्या कलम 304-ए, 279 आणि मोटार वाहन

कायद्याच्या कलम 184 अंतर्गत दंडनीय गुन्ह्यातून निर्दोष मुक्त करण्यात येते.

IV. सुधारणावादीचे जामीनपत्र रद्द करण्यात येते.

V. जर दंडाची रक्कम जमा केली असेल तर, ती वैधानिक कालावधीनंतर

सुधारणावादीला परत केली जाईल.

[न्यायमूर्ति अभय एस. वाघवासे]

अस्वीकरण

"या न्यायनिर्णयाच्या मराठी भाषेतील या अनुवादाचा वापर हा पक्षकारास त्याच्या / तिच्या मातृभाषेमध्ये त्याचा अर्थ समजून घेण्यापुरताच मर्यादित राहील आणि त्याचा इतर कोणत्याही कारणाकरिता वापर करता येणार नाही. तसेच, इंग्रजी भाषेतील न्यायनिर्णय हाच सर्व व्यावहारिक आणि कार्यालयीन वापराकरीता विश्वसनीय असेल आणि तोच त्यातील आदेशाच्या निष्पादन आणि अंमलबजावणीकरिता वैध मानला जाईल."